

แนวคิดในการพัฒนาประเทศไทย Thailand Development Concepts

กิตติคุณ ดั่งวงศ์
พระเอกรัตน์ มหามงคโล
พระมหาสมพงษ์ ฐิตจิตโต
วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์พยายามที่จะพิจารณาวิเคราะห์เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับ แนวคิดในการพัฒนาประเทศไทย รวมถึงนโยบายต่างๆที่นำมาพัฒนาประเทศไทย ถ้ากล่าวกว้างๆการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมานานแล้ว เพราะสังคมมนุษย์ชาติมีการพัฒนาและมีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด แต่จุดเริ่มต้นของแนวคิดการพัฒนาอย่างจริงจังเริ่มขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้ริเริ่มสร้างแนวคิดในการพัฒนาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือสหรัฐอเมริกา เนื่องจากสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศเดียวที่ไม่ประสบหายนะจากสงครามและมีความมั่งคั่งจากสำหรับประเทศไทยเราเลือกที่จะเดินตามแนวทางการพัฒนาของสหรัฐอเมริกา โดยสิ่งที่สหรัฐใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้ประเทศไทยรับแนวคิดการพัฒนาจากสหรัฐ รวมทั้งประเทศอื่นๆที่เลือกเดินตามแนวทางโลกตะวันตก ในประเทศไทยโดยเริ่มนับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ปวงชนชาวไทยมาจนถึงปัจจุบัน การบริหารการพัฒนาไม่ค่อยประสบความสำเร็จเพราะมักเกิดความขัดแย้งและความไม่สมดุลระหว่างฝ่ายการเมืองกับฝ่ายบริหาร กล่าวคือในบางยุคการบริหารจะครอบงำการเมือง ดังนั้นจึงต้องมีแนวคิดและทฤษฎีต่างๆที่เหมาะสมกับประเทศไทยเพื่อนำมาเป็นแนวทางหรือทางออกที่จะแก้ปัญหาในการพัฒนาประเทศไทยต่อไป

คำสำคัญ: แนวคิด, การพัฒนา, ประเทศไทย

Abstract

This article is intended to be an analytical study of knowledge. Thailand Development Concepts Including policies that are developed in Thailand. If it is broad, development is a long time coming. Human society has evolved and changed over time. But the beginning of a serious development concept began after the World War II. The founder of the concept of development after the Second World War was the United States. Since the United States is the only country not suffering from war and having wealth from Thailand, we choose to follow the United States development guidelines. What the US used as a tool for Thailand to get development ideas from the US including other countries that choose to follow the Western world In Thailand, development

management is unsuccessful because of the often conflicting and imbalance between the political and administrative divisions. In some cases, the administration will dominate politics. Therefore, it is necessary to have ideas and theories suitable for Thailand to provide a solution or solution to solve problems in Thailand.

Keywords: Concept, Development, Thailand

บทนำ

ผู้ริเริ่มสร้างแนวคิดในการพัฒนาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือสหรัฐอเมริกา เนื่องจากสหรัฐอเมริกา เป็นประเทศเดียวที่ไม่ประสบหายนะจากสงครามและมีความมั่งคั่งจากการปิดประเทศเพื่อพัฒนาในยุคก่อน สงคราม อย่างไรก็ตามการที่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศผู้ชนะสงครามเกิดความแตกแยกทางความคิด และอุดมการณ์ทางการเมือง ทำให้การพัฒนาในแนวทางของสหรัฐอเมริกาไม่ได้ครอบคลุมไปทั่วโลก แต่ใน หลายประเทศได้พัฒนาตามแนวทางของสหภาพโซเวียต ซึ่งเวลานั้นใช้การปกครองในรูปแบบคอมมิวนิสต์ สำหรับการพัฒนามตามแนวทางของสหรัฐอเมริกา ซึ่งอาจจะเรียกว่าแนวทางของโลกเสรีนั้นมีจุดเริ่มต้นที่ ยุโรปตะวันตก โดยสหรัฐอเมริกาได้กำหนดแผนการมาร์แชลขึ้นมาเพื่อทำการพัฒนายุโรป ขณะที่สหภาพ โซเวียตมีบทบาทในการพัฒนายุโรปตะวันออกและบางประเทศในเอเชีย (จีน มองโกเลีย เวียดนาม กัมพูชา ลาว เกาหลีเหนือ) รวมทั้งคิวบา และเนื่องจากสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตมีการแข่งขันกันทาง อุดมการณ์ ทั้ง 2 ประเทศจึงเลือกใช้การพัฒนาเป็นเครื่องมือในการดึงประเทศต่างๆเข้ามาอยู่ในค่ายของ ตนเอง สำหรับประเทศไทยเราเลือกที่จะเดินตามแนวทางการพัฒนาของสหรัฐอเมริกา โดยสิ่งที่สหรัฐใช้เป็น เครื่องมือเพื่อให้ประเทศไทยรับแนวคิดการพัฒนาจากสหรัฐ (รวมทั้งประเทศอื่นๆที่เลือกเดินตามแนวทาง โลกตะวันตก) คือ 1.ส่งนักวิชาการด้านการพัฒนาเข้าไปยังประเทศกำลังพัฒนา เช่นประเทศไทยก็จะมี นักวิชาการที่มีชื่อเสียงเข้ามาเผยแพร่แนวคิดการพัฒนาเช่น เฟรด ริกส์ เข้ามาศึกษาการพัฒนาในเมืองไทย 2.เปิดโอกาสให้นักศึกษาจากประเทศกำลังพัฒนาเข้าไปศึกษาต่อด้านการพัฒนาที่สหรัฐอเมริกา ดังจะพบว่า นักวิชาการของไทยที่มีชื่อเสียงในสังคมเวลานี้ส่วนใหญ่จบการศึกษามาจากอเมริกาทั้งสิ้น 3.ส่งแนวคิดด้าน การพัฒนา ผ่านการช่วยเหลือระหว่างประเทศ (Foreign Aid) และการให้เงินกู้

กล่าวคือสหรัฐอเมริการิเริ่มก่อตั้งสถาบันการเงินระหว่างประเทศมาเป็นเครื่องมือในการช่วยเหลือ ประเทศที่ต้องการการพัฒนา คือธนาคารโลกและ IMF และให้ทั้ง 2 สถาบันปล่อยกู้ให้กับประเทศต่างๆ รวมทั้งการให้ช่วยทางการเงิน แต่มีเงื่อนไขว่าจะต้องนำเงินไปใช้ตามที่ธนาคารโลกหรือ IMF กำหนดเท่านั้น ดังนั้นเมื่อประเทศต่างๆรับแนวคิดด้านการพัฒนามาจากสหรัฐอเมริกาหรือธนาคารโลก IMF หรือแม้แต่ สหประชาชาติ แผนการพัฒนาหรือแนวทางในการพัฒนาประเทศต่างๆรวมทั้งประเทศไทยจึงเป็นแผนที่ ได้รับอิทธิจากภายนอกประเทศ โดยประเทศไทยไม่ได้มีอิสระในการกำหนดแผนการพัฒนาของตนเองอย่าง แท้จริง

ความหมายของการพัฒนา

ก่อนจะทำความเข้าใจกับคำความหมายของการพัฒนา ต้องเข้าใจก่อนว่า คำว่า พัฒนา เป็นคำที่ไม่มีมีความหมายสิ้นสุดในตัวของมันเอง (เป็นคำที่มีลักษณะ Relativity) หมายถึงเป็นคำที่ขึ้นอยู่กับบริบทและความและการตีความจะเป็นเช่นไรนั้นขึ้นอยู่กับค่านิยมของแต่ละสังคมด้วย และเมื่อเวลาเปลี่ยนไป ความหมายของการพัฒนามาก็ได้เปลี่ยนไปตามค่านิยมของสังคมที่เปลี่ยนไป เช่น ในอดีตเราเชื่อว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจ ความร่ำรวย ความสะดวกสบาย คือการพัฒนา ปัจจุบัน คนเริ่มคิดว่าการมีความสุขแท้จริง (โดยอาจจะไม่ร่ำรวย ไม่สะดวกมากนัก) คือการพัฒนา ดังนั้นการพัฒนามีความหมายอย่างไรขึ้นอยู่กับบริบท เช่น อ.ดิณ ปรัชญาพฤษี กล่าวว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการ ในการแก้ปัญหาความยากจน ความไม่รู้ และความเจ็บป่วย เพื่อให้มวลมนุษยชาติพ้นจากการเจ็บป่วยโง่เขลาและความทิวโหย หรือการพัฒนาที่มีเป้าหมายต้องการแก้ไข ความโง่ ความจน และความเจ็บป่วยนั่นเอง (หรือ แก้ปัญหา โง่ จน เจ็บ) ความหมายของอาจารย์ดิณถือได้ว่าเป็นการนิยามความหมายของการพัฒนาในแบบดั้งเดิม เพราะการพัฒนาในระยะแรกเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ เพราะในตอนเริ่มมีความแนวคิดการพัฒนาที่ประชากรโลกส่วนใหญ่ยังยากจน เจ็บป่วย และขาดการศึกษา แต่ในปัจจุบันการพัฒนามิได้มีเฉพาะเรื่องเศรษฐกิจอีกต่อไป แต่ต้องครอบคลุมประเด็นอื่นๆอีกมากมาย โดยเฉพาะการพัฒนาคน ซึ่งถือเป็นนิยามใหม่ของการพัฒนา ดังที่กล่าวว่าการพัฒนาควรครอบคลุมประเด็นต่างๆอย่างน้อย 10 ประเด็น คือ 1.การสร้างเติบโตทางเศรษฐกิจ 2.การกระจายรายได้ 3.การแก้ไขปัญหาทางสังคมที่เกิดจากการเติบโตทางเศรษฐกิจ 4.การสร้างเสถียรภาพในสังคม 5.การมีระบบบริหารจัดการที่ดี หรือ Good Governance 6.การบริโภครักษาสุขภาพอย่างประหยัด 7.การรักษาสิ่งแวดล้อม 8.การสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี 9.การพัฒนาโดยสามารถเป็นส่วนหนึ่งของโลกอย่างมีศักดิ์ศรี 10.การมีอำนาจต่อรองในระหว่างประเทศ ขณะ อมาตยา เสน นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล ชาวอินเดีย กล่าวว่าการพัฒนาคือเสรีภาพ (Development as Freedom) นั่นคือหากจะเรียกว่าการพัฒนาคนเราจะต้องมีเสรีภาพในทุกๆด้าน คือ เสรีภาพทางเศรษฐกิจ เสรีภาพทางการเมือง และเสรีภาพในทางสังคม โดยเสรีภาพเหล่านี้ต้องมีการประกัน โดยการทำให้เกิดความโปร่งใส ไม่คอร์รัปชัน ตรวจสอบได้ และมีการประกันเสรีภาพโดยทำให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตในด้านต่าง ๆ กระบวนทัศน์ในการพัฒนา (Development Paradigm) กระบวนทัศน์ในการพัฒนาคือกรอบแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังทฤษฎีและนโยบายการพัฒนา โดยภาพรวมกระบวนการพัฒนามี 3 กระบวนทัศน์ คือ

1.การพัฒนากระแสหลัก เป็นการพัฒนาในแนวทางทุนนิยม เป็นแนวทางที่ดำรงอยู่และมีอิทธิพลทั่วโลก แนวคิดการพัฒนาตามกระแสหลักจะมีหลายสำนักคิด เช่นสำนักคลาสสิก นีโอคลาสสิก และ Neo-liberalism หรือสำนักเสรีนิยมใหม่ กลุ่มนี้มีแนวคิดที่สำคัญคือการให้ทุกประเทศเปิดเสรีและเปิดกว้างเพื่อติดต่อกับโลกภายนอกประเทศ ซึ่งจะช่วยให้ประเทศที่อยู่ชายขอบที่ยังด้อยพัฒนาจะถูกยกระดับให้มีการพัฒนามากขึ้น ดังนั้นประเทศที่ด้อยพัฒนาจะต้องเข้าร่วมในโลกาภิวัตน์ อยู่อย่างโดดเดี่ยว เช่นขายสินค้า เปิดประเทศให้มีการลงทุน เปิดรับเทคโนโลยีจากต่างชาติ เพราะจะทำให้การไหลเวียนของทุน สินค้า และเทคโนโลยีที่ทันสมัยของประเทศจะช่วยประเทศยากจนมีการพัฒนาสูงขึ้น

2. การพัฒนากระแสวิพากษ์ เป็นกระแสที่ลุกขึ้นมาวิจารณ์กระแสหลักว่าไม่เป็นจริง ไม่ถูกต้อง ในกลุ่มนี้จะมีตั้งแต่พวกหัวก้าวหน้า (Radical) ไปจนถึงพวกที่เป็นกลางๆ ในยุคแรกของกระแสวิพากษ์เกิดจากการมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน กลุ่มนี้จึงเน้นการพัฒนาตามแนวทางของสังคมนิยม (คอมมิวนิสต์) คือเน้นการสร้างความเป็นธรรมในสังคม โดยให้รัฐเข้ามาควบคุมการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนา

3. การพัฒนากระแสทางเลือก เป็นกระบวนทัศน์การพัฒนาที่สำคัญในปัจจุบัน แนวทางนี้ปฏิเสธทั้งแนวทางการพัฒนาตามกระแสหลักและการพัฒนาตามกระแสวิพากษ์ เพราะทั้ง 2 กระแสแรกต่างมีปัญหา คือ

-การพัฒนาตามแนวทางทุนนิยมแม้ว่าจะช่วยให้เศรษฐกิจเติบโตแต่ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรมากมาย ซ้ำยังสร้างความไม่เท่าเทียมกันให้เกิดขึ้นทั้งในระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศ

-การพัฒนาตามกระแสวิพากษ์ซึ่งหลายประเทศนำไปใช้ก็ประสบความล้มเหลว โดยคนในประเทศเหล่านี้ยังลำบากยากจน จนสุดท้ายประเทศเหล่านี้ต้องหันมาพัฒนาตามกระแสหลัก

ปัจจุบันแนวทางการพัฒนากระแสทางเลือกจะมีหลากหลายแนวคิด เช่นการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาเชิงพุทธ เศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดการพัฒนาที่เน้นความสุขมวลรวม (และอีกมากมาย) และหลายประเทศได้นำการพัฒนากระแสทางเลือกมาใช้อย่างกว้างขวาง มีการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาแนวทางเลือกอย่างจริงจัง เช่น กลุ่ม Ethical Money หรือกลุ่มจริยธรรมเงินตรา ก็จะมีคำถามว่าจะทำให้ตลาดหุ้นเติบโตอย่างยั่งยืนได้อย่างไร หรือในภูฏานที่เน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว

ทฤษฎีการพัฒนากระแสหลักเพราะที่ผ่านมามีประเทศไทยพัฒนาตามแนวกระแสหลัก โดยทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่ทรงอิทธิพลต่อการพัฒนาประเทศไทยคือ

1. ทฤษฎีของจอห์น เมาน์ด เคนส์ 2. ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก

1. ทฤษฎีเคนส์ เป็นทฤษฎีที่เน้นให้รัฐมีบทบาทในการพัฒนา เสนอว่าการพัฒนามีสองทางให้เลือก คือ การพัฒนาแบบสมดุล (Balanced Growth) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุก Sector ทั้งเกษตร อุตสาหกรรม บริการ ซึ่งเป็นไปไม่ได้สำหรับประเทศยากจนที่ไม่มีเม็ดเงินมากพอ

การพัฒนาแบบไม่สมดุล (Unbalanced Growth) แยกย่อยเป็น

1.1 กลุ่มทฤษฎี The Linear Stages of Growth Model ประกอบด้วย

ทฤษฎีของรอสทาว์น กล่าวว่าสังคมจะพัฒนาได้ต้องมี 5 ขั้นตอน คือมองว่าสังคมทุกสังคมจะพัฒนาจากสังคมแบบดั้งเดิม (Traditional Society) ไปสู่ขั้นที่ 2 คือ สังคมเตรียมเงื่อนไขต่างๆ สำหรับความพร้อมในการพัฒนา (Pre Condition for Take Off) จากนั้นจะเข้าสู่ช่วง 3 ที่สังคมเริ่มต้นพัฒนาที่เรียกว่าขั้นทะยานขึ้นหรือเริ่มการพัฒนา (Take Off) ผ่านจากขั้นที่ 3 สังคมจะเข้าสู่ขั้นที่ 4 คือการขับเคลื่อนสู่ความมีวุฒิภาวะ หมายถึงเป็นขั้นที่สังคมเริ่มพัฒนาอย่างเต็มที่ และสุดท้ายสังคมก็จะไปสู่ขั้นเหลือกินเหลือใช้หรือสังคมอุดมโภคา

ทฤษฎีวิวัจจักรความยากจน ทฤษฎีนี้มองว่าการลงทุนเป็นหัวใจสำคัญของการเจริญเติบโต การลงทุนจะนำไปสู่การผลิต รายได้และการออมซึ่งจะนำไปสู่การลงทุนเป็นวัฏจักรเรียกว่า กระบวนการพัฒนา การจะแก้ปัญหาความยากจนต้องทำโดยให้มีการลงทุน

ตัวแบบการเจริญเติบโตของฮาร์รอด – โดมาร์ แนวคิดไม่แตกต่างจากทฤษฎีความยากจนมากนัก เพราะมองว่าการลงทุนเป็นหัวใจของการพัฒนา แต่การจะลงทุนได้ต้องมีเงินออม การที่ประเทศกำลังพัฒนา ไม่มีเงินออม ทฤษฎีนี้จึงเสนอให้มีการกู้เงินมาลงทุน

1.2 ทฤษฎีว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง (Structural Changes Model) ทฤษฎีอยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่ -ทฤษฎีการพัฒนาของลูอิส (The Lewis Theory of Development) มองว่า ถ้าจะให้ ประเทศพัฒนาต้องพัฒนาด้านอุตสาหกรรม สร้างโรงงานอุตสาหกรรมในเมืองแล้วแรงงานจากชนบทจะ หลั่งไหลเข้ามาเอง เพราะค่าจ้างในภาคอุตสาหกรรมสูงกว่าในชนบท คนที่มาทำงานในเมืองจะส่งเงินกลับไป ชนบทเป็น Trickle Down Effect

-ทฤษฎีของ Hollis Chenery (ฮอลลิส เซเนอริ) กล่าวว่าประเทศกำลังพัฒนาจะมีรูปแบบการ พัฒนาแบบเดียวกันคือ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม สะสมทุนทั้งทุน ทางกายภาพและทุนมนุษย์

1.3 ทฤษฎีการปฏิวัติการพึ่งพาระหว่างประเทศ (The International Dependence Revolution) หรือทฤษฎี Dependency เป็นทฤษฎีฝ่ายซ้าย แบ่งย่อยเป็น

-Neocolonial Dependency Model (ตัวแบบการพึ่งพาแบบอาณานิคมใหม่) มองว่าการพัฒนา ตามที่ตะวันตกแนะนำทำให้เกิดภาวะพึ่งพา พึ่งไปพึ่งมาประเทศรวยเอาเปรียบประเทศจน กลายเป็นอาณานิคมใหม่ (Neo-colonial)

-The False Paradigm Model มองว่าการด้อยพัฒนาของประเทศด้อยพัฒนาเป็นผลมาจากการ ให้คำแนะนำที่ผิดพลาดและไม่เหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศ เช่น IMF, World Bank เพราะคน เหล่านี้ไม่รู้จักประเทศยากจนดีพอ

-The Dualistic Development Thesis นักวิชาการกลุ่มนี้มองว่าประเทศกำลังพัฒนาเป็นสังคม แบบทวิลักษณ์ มีความแตกต่างระหว่างคนจนกับคนรวย สังคมเมืองกับสังคมชนบท ยิ่งพัฒนาก็ยิ่งทำให้ ช่องว่างระหว่างคนสองส่วนนี้กว้างมากขึ้น หรือยิ่งพัฒนาก็ยังมีลักษณะของทวิลักษณ์

2. ทฤษฎีกลุ่มนีโอคลาสสิก ทฤษฎีในกลุ่มนี้ประกอบด้วย

2.1 The Neoclassical Counter Revolution (ทฤษฎีต่อต้านการปฏิวัติ) เป็นทฤษฎีเสรีนิยม ใหม่ที่ต่อต้านทฤษฎีกลุ่มที่ 1.3 การปฏิวัติการพึ่งพาระหว่างประเทศ และต่อต้านแนวคิดที่เรียกร้องให้รัฐเข้ามา มีบทบาทในทางเศรษฐกิจทั้งการผลิตและจัดสรรทรัพยากรการผลิตเสียเองแบบรัฐสังคมนิยม

ทฤษฎีต่อต้านการปฏิวัติจะกลับมาเชื่อในกลไกตลาดอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่เคยเชื่อแบบเคนส์ (ที่ให้ รัฐเข้ามายุ่งเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจบ้าง) ในช่วงทศวรรษ 1930 แต่ในทศวรรษ 1980 เชื่อว่ารัฐต้องลด บทบาทลง ทฤษฎีในกลุ่มนี้แบ่งย่อยเป็น

-Free Market Analysis เชื่อในการแข่งขันเสรีที่ว่า ระบบตลาดเสรีเท่านั้นที่มีประสิทธิภาพ

-Public Choice Theory (ทฤษฎีทางเลือกสาธารณะหรือ New Political Approach แนวทางเศรษฐศาสตร์การเมืองใหม่)

เป็นทฤษฎีที่ได้รับความนิยมมากในปัจจุบัน เพราะเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดนี้จะเปิดโอกาสให้ประชาชนมีทางเลือกโดยที่รัฐไม่ต้องเข้ามายุ่ง

ทฤษฎีนี้มีข้อสันนิษฐานว่านักการเมือง ข้าราชการ พลเมือง และรัฐต่างมีผลประโยชน์ของตนเองที่ต้องรักษา ดังนั้นจึงมีการใช้อำนาจเพื่อเป้าหมายปลายทางที่เห็นแก่ตัวมากกว่าผลประโยชน์ของประชาชน การเห็นประโยชน์แก่ตนเองทำให้สุดท้ายทำให้รัฐจัดสรรทรัพยากรอย่างผิดพลาด ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง และการที่รัฐมีบทบาทในการพัฒนายังลดเสรีภาพของปัจเจกบุคคลด้วย ทฤษฎีนี้เชื่อว่าปัจเจกบุคคลจะรู้ดีที่สุดว่าตนเองต้องการอะไร ดังนั้นประชาชนจะเลือกแนวทางการพัฒนาตามที่ต้องการได้ ข้อสรุปของทฤษฎีนี้คือรัฐบาลที่บทบาทน้อยที่สุดคือรัฐบาลที่ดีที่สุด ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมมีทางเลือก โดยประชาชนควรมีทางเลือกที่จะกำหนดแนวทางในการพัฒนาตนเอง ทั้งนี้สาระสำคัญของ Neo-liberalism นั้นเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ฉันทานุมัติวอชิงตัน (Washington Consensus) มีสาระสำคัญคือ

1. Liberalization การเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ (การค้า การเงิน การลงทุน บริการ)
2. Stabilization การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเสถียรภาพด้านราคา การเงิน การคลัง ปฏิรูประบบภาษีเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ภาครัฐ
3. Privatization ถ่ายโอนการผลิตจากภาครัฐไปสู่ภาคเอกชน
4. Deregulation การลดขนาดของรัฐ ลดการควบคุม ลดกฎระเบียบ เน้นความโปร่งใสตรวจสอบได้

การพัฒนาการเมือง (Political Development) ทฤษฎีการพัฒนาทางการเมืองมีตัวแบบหลักคือในการนำไปวิเคราะห์การพัฒนาการเมืองไทย

1.ตัวแบบการพัฒนาในแบบวิวัฒนาการ (Evolution)หรือตัวแบบเส้นตรง หรือการพัฒนาแบบขั้นบันได เป็นตัวแบบที่มองว่าการเมืองจะมีการพัฒนาเป็นลำดับขั้นจากขั้นต่ำไปสู่ขั้นสูง เช่นเริ่มจากการที่ประชาชนในประเทศได้สิทธิในความเป็นคน ตามมาด้วยสิทธิในความเป็นพลเมือง สิทธิในทางการเมือง และสิทธิอื่นๆในขั้นสูง ตัวแบบการพัฒนาเป็นเส้นตรงเป็นตัวแบบ ที่ใช้ได้กับประเทศที่พัฒนาแล้วที่การเมืองมีการพัฒนามาเป็นเวลานาน

2.ตัวแบบวงจรอุบาทว์ เป็นตัวแบบการพัฒนาการเมืองที่ใช้อธิบายสังคมไทยได้ เนื่องจากพัฒนาการเมืองของไทยเป็นการเปลี่ยนแปลงจากเป็นวงจร โดยมีทั้งวงจรแบบเก่าและวงจรแบบใหม่คือ

-วงจรแบบเก่า จะเป็นวงจรที่เริ่มจากการเลือกตั้งมีรัฐบาลเข้ามาบริหาร แต่ต่อมาก็เกิดปัญหาที่มีความวุ่นวายทำให้ทหารเข้ามาทำการปฏิวัติรัฐประหารด้วยการฉีกรัฐธรรมนูญทิ้ง ต่อมาเมื่อทหารปกครองไปได้ระยะหนึ่งคนก็จะมองว่าเป็นเผด็จการก็จะมีการเรียกร้องสิทธิการเมืองตามมาด้วยการให้มีการเลือกตั้ง มีการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ แต่ต่อรัฐบาลที่มาจากเลือกตั้งก็สร้างปัญหาทำให้ทหารทำรัฐประหาร อีกครั้ง หมุนเวียนไปเรื่อย วงจรแบบนี้จะเกิดขึ้นกับการเมืองไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองมาจนถึง

สมัยก่อนพลเอกเปรม แต่พอมาถึงสมัยพลเอกเปรมการเมืองไทยก็มีการเปลี่ยนแปลงจากวงจรแบบเก่าสู่ วงจรแบบใหม่

- วงจรแบบใหม่ จะเริ่มจากการเลือกตั้ง มีการซื้อเสียง เมื่อเข้ามารับตำแหน่งจึงมีการถอนทุน จนทำให้เกิดความวุ่นวายตามมาด้วยการอภิปรายไม่ไว้วางใจ และการยุบสภา จากนั้นก็เลือกตั้งใหม่ ซื้อเสียง เข้ามาบริหารประเทศแล้วถอนทุน เกิดความวุ่นวายนำไปสู่การอภิปราย ต่อด้วยการยุบสภาและเลือกตั้งใหม่ วงจรนี้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่รัฐบาลชวน บรรหาร ชวลิต และปัจจุบันสังคมไทยกำลังจับตามองว่า วงจรนี้จะยุติหรือยังหลังจากที่เรามีการปฏิรูปการเมืองในปี 2540 แต่สุดท้ายเราก็มาเจอกับการยึดอำนาจ เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 อย่างไรก็ตามเวลานี้ไม่แน่ว่าสังคมไทยจะมีการยึดอำนาจหรือไม่ แม้ว่าเวลานี้สังคมโดยรวมจะไม่อยากให้มีการรัฐประหารก็ตาม เพราะการรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน 2549 ก็ไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาในการเมืองไทยแต่อย่างใด การเมืองไทยนั้นเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ในระยะแรกกลุ่มที่มีบทบาทในการเมืองไทยคือข้าราชการโดยเฉพาะสถาบันทหาร เป็นสถาบันที่เข้ามา มีบทบาทและครอบงำการเมืองไทยอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในยุค 3 จอมพล ในช่วงนี้การเมืองของเราจึงมี ลักษณะเป็นเผด็จการ ต่อมาเมื่อเหตุการณ์ 14 ตุลาคม และ 6 ตุลาคม ส่งผลให้ประชาธิปไตยเริ่มเบ่งบาน มากขึ้น แต่ยังเป็นลักษณะประชาธิปไตยแบบครึ่งใบ เพราะทหารยังมีบทบาทอยู่ ขณะที่พรรคการเมืองมี บทบาทน้อยมาก จนกระทั่งมาถึงสมัยของพลเอกชาตินัว่าเป็นช่วงที่ประชาธิปไตยไทยมีการพัฒนามากขึ้น เนื่องจากนายกรัฐมนตรีนอกจากการเลือกตั้ง การเกิดเหตุการณ์ รสช. เป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้ทหารถูกตั้ง คำถามว่าทหารไม่มีความชอบธรรมที่จะมายุ่งเกี่ยวกับการเมือง และเป็นเหตุการณ์ที่ส่งผลให้ทหารถอยกลับ เข้ากรมกอง และทำให้การเมืองไทยเป็นการเมืองของพรรคการเมืองมากขึ้น แต่การเมืองของพรรคการเมือง หรือการเมืองแบบมีตัวแทนก็สร้างปัญหา โดยเฉพาะการที่ตัวแทนของประชาชนเป็นคนที่ไม่มีคุณภาพ โกง กิน คอร์รัปชัน ปัญหาดังกล่าวนำมาสู่การเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองโดยการออกรัฐธรรมนูญในปี 2540 เป้าหมายของการปฏิรูปการเมืองก็เพื่อให้การเมืองเป็นการเมืองของพลเมืองแทนที่จะเป็นการเมืองของ ส.ส. ทุกวันนี้การเมืองไทยจึงเป็นขั้นตอนของความพยายามที่จะเปลี่ยนประชาธิปไตยแบบมีตัวแทน (Representative Democracy) มาเป็นการเมืองแบบมีส่วนร่วมหรือ Participatory Democracy นอกจากนี้ยังมีเป้าหมายให้การเมืองมีเสถียรภาพและประสิทธิภาพมากขึ้น หลังจากการปฏิรูปทางการเมือง ผ่านไป 5 ปี เป้าหมายหนึ่งที่นับว่าประสบความสำเร็จก็คือการมีเสถียรภาพของการเมือง กล่าวคือเวลานี้ ประเทศไทยมีรัฐบาลที่มีเสถียรภาพสูง เนื่องจากพรรคไทยรักไทยที่เป็นพรรครัฐบาลสามารถครองเสียงข้าง มากใน จนกระทั่งถูกวิจารณ์ว่าการเมืองไทยกำลังก้าวไปสู่เป็นเผด็จการทางรัฐสภา (เหมือนกับสิงคโปร์และ มาเลเซียที่เป็นอยู่) รัฐธรรมนูญ 40 นำไปสู่การผูกขาดทางการเมืองเนื่องจากรัฐธรรมนูญ 40 ไม่เอื้อต่อการ เติบโตของพรรคการเมืองขนาดเล็ก เป็นรัฐลิตรอนความเป็นปัจเจกบุคคลของนักการเมือง เช่นการบังคับให้ นักการเมืองต้องสังกัดพรรค การมีข้อกำหนดว่าเสนอร่างกฎหมายต้องทำในนามพรรค และต้องมีสมาชิกใน พรรคเดียวกันรับรอง 20 คน เป็นต้น ปัญหาดังกล่าวทำให้ในช่วงที่ผ่านมาสังคมเกิดวิกฤตทางการเมืองที่ เรียกว่าวิกฤตความขัดแย้งทางความคิดถือว่าเป็นครั้งแรกที่สังคมไทยเกิดความวุ่นวายขนาดนี้ สุดท้ายเมื่อ ปัญหาที่มีความรุนแรงและดูจะไม่มีทางออก ทหารจึงเข้ามายึดอำนาจ เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 ทำให้ สังคมไทยถูกตั้งคำถามว่า วิถีทางประชาธิปไตยไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาของสังคมไทยได้ใช่หรือไม่ ปัจจุบัน

แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนขั้วรัฐบาลมาเป็นพรรคประชาธิปัตย์แล้ว โดยทั้งหมดทั้งสิ้นก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับของกลุ่มทุนและชนชั้นกลาง ที่ได้เข้าฐานะขึ้นมาสู่ความเป็นอภิสิทธิ์ชน ดังที่ศาสตราจารย์เฮนรี เกรย์สัน แห่งมหาวิทยาลัยแมรีแลนด์ เคยตั้งข้อสังเกตไว้นานมาแล้ว¹ ปัญหาความขัดแย้งก็ยังไม่สิ้นสุด อย่างไรก็ตามความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นในเวลานี้อาจจะทำให้สังคมไทยได้รับบทเรียนที่เพียงพอจนอาจจะทำให้เกิดจุดเปลี่ยนผ่านทางการเมืองที่นำไปสู่การพัฒนาทางการเมืองต่อไปในอนาคตได้

1.การพัฒนาในบริบทระหว่างประเทศ เป็นการบอกว่าการพัฒนาของไทยเรานั้นเราไม่ได้มีอิสระหรือคิดเอง แต่เกิดจากอิทธิพลของภายนอกประเทศ ปัจจัยภายนอกที่สำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาประเทศไทยคือ แนวคิดของสหประชาชาติ ไม่ใช่แนวคิดกลุ่มของผู้นำ กลุ่มทุนและนักบริหารมีอาชีพที่เอาแต่ผูกพันผลประโยชน์จุดเป็นสัญญาจำนองอธิปไตยของชาติตามสำนวนของ ดร.เกษียร เตชะพีระ แนวคิดในการพัฒนาของสหประชาชาติในปัจจุบันคือ

- 1.ต้องพัฒนาและสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะประเทศโลกที่สามที่ยังยากจน
- 2.ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
- 3.มุ่งต่อสู้กับความยากจน โดยเฉพาะการลดจำนวนผู้ที่เดือดร้อน จากความยากจนอย่างฉุกฉิน
- 4.ให้ความสนใจต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืน

นั่นคือสหประชาชาติเน้นแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาคน และดูแลสิ่งแวดล้อมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

นอกจากนี้ยังมีแผนปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาของบรูโทรส บรูโทรส กาลีสคือ

- 1.Peace as The Foundation of The Development สันติภาพเป็นพื้นฐานของการพัฒนา (ต้องทำให้โลกเกิดสันติภาพ)
- 2.The Economy as The Engine of Progress เศรษฐกิจเป็นจักรกลของความก้าวหน้า (ต้องพัฒนาเศรษฐกิจ)
- 3.The Environment as a Basis for Sustainability สิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน (ต้องดูแลสิ่งแวดล้อม)
- 4.Justice as Pillar of Society ความยุติธรรมคือเสาหลักของสังคม (ต้องสร้างความเป็นธรรมในระหว่างประเทศ)
5. Democracy as Good Governance ประชาธิปไตยน่าจะเป็นการปกครองที่ดี (ต้องผลักดันให้ทุกประเทศเป็นประชาธิปไตย)

2.สื่อมวลชนในการพัฒนา ตรงนี้เป็นการตั้งคำถามว่าสื่อมวลชนเป็นพระเอกหรือเป็นผู้ร้ายในการพัฒนาประเทศ เพราะสื่อมวลชนที่เราได้รับทุกวันนี้ส่วนใหญ่จะมีลักษณะ

-สื่อบันเทิงมากกว่าสื่อความรู้ ดังจะพบว่ารายการบันเทิงในบ้านเรามีมากมาย ขณะที่รายการสำหรับเด็กหรือรายการความรู้อื่น หรือที่มีอยู่ก็ไม่สามารถสร้างจุดสนใจให้คนติดตามได้

¹ Henry Grason, *The Crisis of the Middle Class*, (New York: Rinehart & Company, Inc., 1956), Preface.

- สื่อผูกขาด เช่นคนชนบทเป็นฝ่ายรับข่าวสารของเมือง เมืองก็รับข่าวสารจากเมืองนอก ประเทศเล็กรับข่าวสารจากประเทศใหญ่

- สื่อสารมวลชนในยุคโลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการครอบงำทางวัฒนธรรม

- สื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม เช่นสื่อโทรทัศน์มุ่งเน้นโฆษณามากเกินไป ถ้าเราจะใช้สื่อเพื่อการพัฒนาเราจะต้องแสวงหาสื่อที่เรียกว่าสื่อสาธารณะ นั่นหมายถึงจะเป็นสื่อที่

ประชาชนมีโอกาสเป็นเจ้าของ ประชาชนสามารถกำหนดทิศทางการนำเสนอข่าวสารได้ และสื่อสาธารณะต้องนำเสนอเรื่องราวของสาธารณะจริงๆ และเสนอข้อมูลข่าวสารของคนทุกระดับทั้งคนจน คนด้อยโอกาส ชาวชนบท ไม่นำเสนอเฉพาะเรื่องราวของ นอกจากนี้การพัฒนาท้องถิ่นอาจจะต้องอาศัยสื่อท้องถิ่นในการพัฒนา คนในท้องถิ่นต้องสร้างสื่อที่เป็นของท้องถิ่นตนเอง ไม่ใช่เปิดรับแต่สื่อจากภายนอก ซึ่งไม่สนใจเรื่องราวของท้องถิ่น

บทสรุป

การพัฒนาประเทศในยุคโลกาภิวัตน์ ท่ามกลางโลกาภิวัตน์จะมีภัยคุกคามและโอกาสในการพัฒนาประเทศ คือ

- การที่ประเทศไทยถูกครอบงำทางเศรษฐกิจจากชาติมหาอำนาจ ทำให้การกำหนดนโยบายหลายอย่างต้องขึ้นอยู่กับความต้องการมหาอำนาจที่เศรษฐกิจการเมืองไทยต้องถูกผนวกให้ผูกโยงดุจเป็นอาณานิคมขึ้นต่อศูนย์อำนาจเศรษฐกิจภายนอก²

- การที่เรานำประเทศไปผูกติดกับตลาดโลก จนทำให้เกิดการพึ่งพาสตลาดโลก การพึ่งพาการลงทุนจากต่างชาติ

- การถูกครอบงำทางความคิดจากผ่านเทคโนโลยีทางการสื่อสาร

แต่จากปัญหาข้างต้นประเทศไทยอาจจะโอกาสในการพัฒนา เช่น

- การมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยมากขึ้น

- คนไทยมีความรู้ มีการศึกษาดี

- คนไทยส่วนหนึ่งเริ่มตระหนักถึงภัยของการเปิดประเทศ

- การมีทรัพยากร และมีปัญหาน้อย

- มีต้นทุนทางสังคมสูง (เช่นสังคมส่วนใหญ่ยังเป็นสังคมที่เอื้ออาทรกัน)

ทั้งนี้ประเทศไทยของเราไม่สามารถหนีโลกาภิวัตน์ได้ เพราะเราประเทศไปผูกกับโลกาภิวัตน์มานานแล้ว และระบบเศรษฐกิจไทยกลายเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจโลก แต่สิ่งที่เราทำได้ก็คือใช้โอกาสที่เรามีอยู่ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ การเป็นสังคมเอื้ออาทร ใช้ในการพัฒนาชนบทที่ยังผูกติดกับโลกาภิวัตน์น้อย โดยทำให้สังคมชนบทเข้มแข็ง โดยนำแนวคิดในการพัฒนาแบบทางเลือกมาใช้กับชนบท คนชนบทจะต้องมีการจัดการรูปแบบสังคมขึ้นมาใหม่ เช่นผลิตอาหารให้เพียงพอกับการบริโภคก่อนแล้วค่อยส่งออกไป

² เกษียร เตชะพีระ, ลวดโลกาภิวัตน์รัดคอ ใน การเมืองวัฒนธรรม 2540, มติชน. 20 มีนาคม 2540 หน้า 13.

ขาย หรือเร่งผลิตพลังงานของตนเอง โดยใช้พืชทางการเกษตร (เป็นพลังงานขนาดเล็ก) ให้การศึกษาแก่เด็ก และเยาวชนในรูปแบบที่มีประโยชน์กับท้องถิ่น หากชุมชนในชนบทเข้มแข็งถ้าโลกาภิวัตน์มีปัญหาเราก็ไม่ได้รับผลกระทบ การพัฒนาเศรษฐกิจตามกระแสทางเลือก ปัจจุบันโลกของเราตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของการพัฒนาเศรษฐกิจกระแสหลัก จนทำให้เกิดภาวะการถดถอย ทั้งพึ่งพาทุน พึ่งพาเทคโนโลยี พึ่งพาตลาดส่งออก จนทำให้ระบบเศรษฐกิจโลกทั้งโลกกลายเป็นระบบเศรษฐกิจเดียวกัน เช่นเมื่อสหรัฐเกิดปัญหาทางด้านเศรษฐกิจจะส่งผลกระทบต่อทั่วโลก

ขณะเดียวกันการพัฒนาเศรษฐกิจตามกระแสหลักยังก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมามากมาย เนื่องจากการพัฒนาตามกระแสหลักอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยม ที่เน้นการแข่งขันและสร้างค่านิยมบริโภคนิยม ทำให้คนต้องทำงานหนักเพื่อแข่งขันกับคนอื่น ๆ ปัจจุบันทั่วโลกจึงหันมาสนใจการพัฒนาทางเลือกมากขึ้นเมื่อสถานะแห่งชาติหรือคนทั้งหมดได้เขยิบขึ้นสูงแล้วย่อมมีกำลังที่จะต่อสู้กับชาติอื่น ๆ ได้ทุกวิถีอาชีพ

ในสังคมไทยเองนักวิชาการก็ได้นำเสนอแนวคิดในการพัฒนาทางเลือกเอาไว้มากมาย เช่น แนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

1. แนวทางวัฒนธรรมชุมชน

เป็นแนวทางที่มองว่าชุมชนมีความสำคัญ ไม่ใช่ในแง่ของความเป็นสถาบันแต่สำคัญในแง่ที่ว่า เป็นสัญลักษณ์ของคุณค่าการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และพฤติกรรมทางจริยธรรมที่สำคัญของมนุษย์ ชุมชนชนบทอาจมีทุนทางเศรษฐกิจน้อย ทุนมนุษย์ต่ำ แต่มีทุนทางสังคมในระดับสูง และสามารถนำเอาทุนทางสังคมมาใช้พัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้ เช่น นายแพทย์ประเวศ วะสี เสนอว่าการพัฒนาชุมชนอาจจะทำโดยนำเอาหลักการศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางการละความโลภ นำชุมชนไปสู่การพึ่งตนเอง ความพอเพียง เลิกเห็นแก่ตัว ไม่สะสม รู้จักพอ เมื่อรู้จักพอก็มีความสุข

2. แนวทางสิทธิชุมชน

เป็นแนวที่แตกต่างไปจากแนววัฒนธรรมชุมชน โดยมองว่าแนวทางวัฒนธรรมชุมชนเป็นแนวคิดที่ตั้งรับเกินไป การพึ่งตนเองบางครั้งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้สำหรับชาวบ้านหลายคนเพราะเข้าไม่ถึงทรัพยากรธรรมชาติ ไม่สามารถเรียกร้องทวงสิทธิตามกฎหมายทั้ง ๆ ที่มีสิทธิตามธรรมชาติ แนวทางนี้จึงเสนอให้ชุมชนใช้แนวคิดเรื่องสิทธิ เพื่อปกป้อง เรียกร้องให้ชุมชนได้เข้าถึงทรัพยากร เช่นที่ดิน ป่า และน้ำได้อีกครั้งหนึ่ง นั่นคือนำแนวคิดสิทธิมนุษยชนโดยธรรมชาติผสมกับวัฒนธรรมชุมชนเป็นยุทธศาสตร์แนวรุกอีกอันหนึ่ง

3. แนวทางชุมชนอาชีพ

เป็นแนวทางที่มองว่าชุมชนจะเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ก็ต่อเมื่อมีอาชีพในทางเศรษฐกิจ สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองไม่ต้องพึ่งพิงตลาดภายนอกมากนัก ไม่ต้องตกเป็นเบี้ยล่างของคนกลาง และมองไกลไปถึงขั้นที่สร้างวิสาหกิจชุมชน สร้างเครือข่ายธุรกิจชุมชน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ถ้าเราจะไปถึงเป้าหมายของการพัฒนาคือการขจัดความยากจน ทำให้ชีวิตดีขึ้นกว่าเดิม มีการเพิ่มรายได้ ทำให้ประชาชนมีชีวิตที่ดี มีความรู้สามารถเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นและพอเพียงกับการยังชีพ มีศักดิ์ศรี ได้รับการยอมรับจากสังคม ต้องทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (Efficiency Economy) มีหลักการ 3 ท่วง 2 เงื่อนไขคือ

- ห่วงแรกคือ ความพอเพียง พอดี พอประมาณ
- ห่วงสอง คือ มีเหตุผล ไม่ทำอะไรเกินตัว
- ห่วงที่สามคือมีภูมิคุ้มกัน หายใจด้วยจมูกของตนเอง ยืนด้วยลำแข้งตนเอง
- เงื่อนไขแรก คือ ศึกษาหาความรู้
- เงื่อนไขสอง มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต ขยันหมั่นเพียร มานะอดทน

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเริ่มต้นที่คนแต่ละคนก่อน หากคนแต่ละคนสามารถทำตามแนวทางนี้ได้คนแต่ละคนหรือปัจเจกชนก็จะพึ่งพาตนเองได้ เมื่อพึ่งพาตนเองได้ ก็จะมีการรวมกลุ่มกับคนอื่นทำให้เกิดเป็นกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง จากกลุ่มก็สามารถสร้างเครือข่ายขึ้นมาเป็นเครือข่ายที่ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จนกลายเป็นระบบเศรษฐกิจที่ก้าวหน้า ที่สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริงทั้งสังคม

นอกจากนี้ยังมีแนวทางเลือกอีกมาก เช่น เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ การพัฒนาแนวทางเลือกกับโลกาภิวัตน์ อย่างไรก็ตามโลกปัจจุบันเป็นโลกในยุคโลกาภิวัตน์ การจะพัฒนาตามแนวทางเลือกในขณะนี้สังคมไทยได้เปิดประเทศรับเอาระบบทุนนิยมมาอย่างเต็มตัวนั่นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากมาก (และจนบัดนี้เรายังไม่สามารถ) แต่ ถ้าเราพึ่งพาตนเองได้ มีการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง เราก็จะเข้าสู่โลกาภิวัตน์ได้ โดยมีภูมิคุ้มกัน มีความพอประมาณในระดับก้าวหน้า เราจะสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วได้ เพราะมีการพิจารณาทุกอย่างรอบคอบ มีเหตุผล มีการช่วยเหลือกัน สุดท้ายแล้วแนวการพัฒนาทางเลือกก็สามารถที่จะใช้ได้อย่างสอดคล้องกับโลกาภิวัตน์

บรรณานุกรม

- เกษียร เตชะพีระ. ลวดโลกาภิวัตน์รัดคอ ใน การเมืองวัฒนธรรม 2540. มติชน. 20 มีนาคม 2540.
- ธานินทร์ ภัยวิเชียร. พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 2519.
- วิทยากร เชียงกุล. ปฏิรูปการเมือง. กรุงเทพมหานคร: มิ่งมิตร, 2540.
- สุขุม นวลสกุล. ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลาง. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2516.
- Henry Grason. *The Crisis of the Middle Class*. New York: Rinehart & Company, Inc., 1956.